

ÂŞIK EDEBİYATINDA “BADE İÇME” MOTİFİ VE ŞAMANİZMDEKİ BENZERLİĞİ

Hacı DAĞLI¹

ÖZET

Kadeh, şarap içki anlamına gelen “bade” sözcüğünün Türk halk edebiyatı, Âşıklık geleneği, Türk halk hikâyelerinde ve özellikle tasavvuf edebiyatında çok sık işlenen bir motif olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca, Âşık edebiyatındaki “bade içme” motifi ile şamanizmdeki benzerliği göze çarpmaktadır. Çalışmada, bade sözcüğünün etimolojisi, Âşık edebiyatındaki yeri ve Âşık edebiyatında “bade içme” motifi ile şamanizdeki olan benzerliği tespit edilmeye çalışılmıştır. Yapılan tespit “Âşık Edebiyatı”, “Âşık Kelimesi ve Etimolojisi”, “Âşık Edebiyatında “Bade İçme” Motifi”, “Şamanizm”, “Şaman kelimesi ve etimolojisi”, “Şamanların Şamanlığa Kavuşma Hadiseleri İle Âşıkların Âşıklığa Kavuşma Hadiseleri Arasında Bazı Benzer Yönler” gibi başlıklar altında ayrıntı bir şekilde ele alınarak karşılaştırılma yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: Bade, Motif, Rüya, Âşık, Şamanizm

"WINE DRINKING" MOTIF IN MINSTREL LITERATURE AND SIMILARITY IN SHAMANISM

ABSTRACT

"Bade" that means the goblet and the wine is a motif largely used in Turkish folk literature, Minstrel literature, Turkish folk tales and particularly in mystic literature. In addition, the motif of "drinking wine" used in Minstrel literature is very similar to the shamanism. This study aims to determine the etymology of the word "bade", its place in the Minstrel literature and the similarity between the "drinking wine" motif in the Minstrel literature and the shamanism. The following chapters provide an in-depth analysis of the topics and comparison as well; "Minstrel Literature", "Minstrel as a Word and its Etymology", "Wine Drinking Motif in the Minstrel Literature", "Shamanism", "Shaman Word and its Etymology", "Similarities between Shamans to Embrace the Shamanism and Minstrels to Embrace the Minstrelsy".

Keywords: Wine, Motif, Dream, Minstrel, Shamanism

GİRİŞ

Türk Dil Kurumu'nun Türkçe Sözlüğünde, “şarap, içki” (TDK. 2005: 174) olarak tanımlanan “bade” terimi, İbrahim Erşahin'in “Halk Kültürü ve Edebiyatı Sözlüğü” adlı kitabında ise şöyle tariflenmiştir: “Şarap, kadeh. // İlâhi aşk, muhabbet ve hakikat anlamlarında kullanılan bir tasavvuf terimi.” (Erşahin, 2005: 52). Farsça kökenli bir sözcük olan bade'nin Arapça karşılığı ise şaraptır. Mecazi manadaki karşılığı ise şeker veren içki, sıvı biçimindedir. Ayrıca bade, sadece şarap ve içki anlamının dışında birçok anlama gelir; şerbet, lezeli su, mey gibi Âşık edebiyatında görülmektedir. Ayrıca Şamanizmde de buna benzer yönler mevcuttur.

1. ÂŞIK EDEBİYATI

Âşık edebiyatı “âşık” adı verilen halk şairleri tarafından oluşan, kaynağını İslamiyet'in kabulünden önceki sözlü edebiyattan alan, 15. yüzyıldan itibaren yazıya geçirilmiş olan bir

¹ Kafkas Üniversitesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Azerbaycan Türkçesi ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi, El-mek: hacdagli@gmail.com

edebiyattır. Halk diliyle ve hece ölçüsüyle kurulan, saz eşliğinde söylenen şiirlerden ve hikâyelerden meydana gelen bu edebiyata “Âşık tarzı türk edebiyatı” da denilmektedir. Âşık edebiyatı, hem kişisel bir edebiyat olmakla beraber hem de bir gelenek edebiyatı olarak karşımıza çıkmaktadır. Âşık Edebiyatının ilk oluşumunda halk edebiyatı ürünleri daha çok ağırlık verilirken, sonraları klasik (divan) edebiyata ağırlık verildiği görülür. “Âşık edebiyatı, “Âşık tarzı şiirler” ve “Halk hikâyeleri”nden oluşmakla beraber araştırmacılar bugüne kadar çoğunluklu “şiirler” üzerinde durmuşlardır. / Âşık tarzı şiir adıyla andığımız manzum ürünler günümüze kadar “saz şiiri”, “halk şiiri” veya “âşık şiiri” terimleriyle ifade edile gelmiştir. Âşık edebiyatının verimleri, nazım-nesir karışık anlatıma dayalı halk hikâyeleri ile heceli ve aruzlu şekillerle oluşturulmuş güzellik (güzelleme), yiğitlik (koçaklama), hiciv (taşlama), keder (ağıt), bilmece (muamma) öğüt (nasihatname, atasözü-öğüt destanı) gibi pek çok konuda meydana getirilmiş şiirler olarak ifade edilebilir. Âşıklar 17. Asırdan itibaren aruzu klasik şiir formlarını da kullanmışlardır. Hatta Divan şiiri etkisiyle oluşturdukları şekillerde vardır. Bunlar divan (divani), selis, semai, kalenderi, satranç, vezni aher olarak ifade edebilir.” (Erşahin, 2005: 39-40). Âşık adı verilen halk ozanlarının eserlerinden oluşan ve günümüze kadar varlıklarını devam ettiren âşıklar, halen günümüzde de varlığını ve önemini kormaktadır.

1.1. Âşık Kelimesi ve Etimolojisi

Âşık (âşık عاشق) kelimesinin kökeniyle ilgili araştırmalar yapılmış birçok görüş bulunmaktadır. Bu kelimenin ışık kelimesinden türediğini ve ya arap dilinden alındığını söyleyenler de vardır. Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü’nde “âşık” terimi şöyle tarif edilmiştir: “1., ar. **ışık** (bir varlığa karşı aşırı sevgi duyma, (bağlanma)tan **âşık** (bağlanan, birine karşı aşırı sevgi duyan, bağladığından başkasını görmeyen)” (TDES, 2004: 44).

Türk Dil Kurumu’nun Türkçe Sözlüğü’nde âşık: “1. Bir kimse veya bir şeye karşı aşırı sevgi ve bağlılık duyan, vurgun, tutkun (kimse): “*Âşık, âlemi kör, dört yanını duvar sanır.*” –Atasözü. 2. is. Sevişen bir çiftten kadına oranla genellikle erkeğe verilen ad. 3. is. *Halk ozanı: “Dinleyin âşıklar benim sözümü / Felek yaktı kül eyledi özümü.”* –Halk türküsü.” (TDK. 2005: 136).

Bekir Şişman ise “âşık” terimi şu şekilde verir: “Türk Dünyası Halkbilimi terimi olarak âşık; elinde sazı, dilinde sözü ile diyar diyar gezen, gittiği yerlerde irticalen şiirler söyleyen, karşılaştığı âşıklarla atışmalar yapan, halk hikâyeleri anlatan, kültür taşıyıcılığı yapan, dili güzel kullanan, ulaklık görevi yapan, halkı belirli konularda zaman zaman uyaran sanatçı tipinin Anadolu’daki adıdır. Âşıkların prototipi ise ozanlardır.” (Şişman, 2015: 316).

Görüldüğü gibi âşık, birşeye karşı aşırı sevgi, vurgun, tutkun, elinde sazı olan, dilinde sözü diyar diyar dolaşan, şiirler söyleyerek atışmalar yapan, halk hikâyeleri anlatan, dili güzel kullanan ve halk arasında genellikle saz şairlerine verilen bir ad olmuştur.

1.2. Âşık Edebiyatında “Bade İçme” Motifi

İslamiyetten önce sözlü edebiyat geleneğinde şaman, kam, baksı, ozan adını alan, müzisyenlik, büyüculük, hekimlik ve şairlik gibi niteliklere sahip olan ve içinden çıktığı toplumun sözcüsü olan âşıkların yetişme şekillerine incelediğimizde, yaşadıkları toplumsal muhite göre yetişenler, kendi var gücü ile ya da farklı amillerle yetişip âşık olanlar vardır. Âşıkların âşıklığa kavuşmada iki tür yol bulunur. Bunlardan birinci yol ustanın yanında yetişmesidir. İkincisi ise rüyada bade içerek âşık olmasıdır. Bu doluyu içenler badeli âşık olarak anılır.

Bade içme; rüyada bade ve pir motif kompleksi içerisinde aşamalı olarak gelişen, ilahi düşüncelerle yetenek kazanma ve ritüellerden oluşan ve âşıklığa geçişin başlangıç noktası olan bir olgudur. Bekir Şişman, “bade içme” tarifini şöyle verir: “Bâde içme, kişinin gördüğü bir rüya sonucu âşık dediğimiz sanatçı tipine doğru evrilmesidir. Âşık edebiyatında rüya, kişinin özellikle irticalen şiir söyleme yeteneği kazanmasında, dini bilgiler ile ilm-i ledünnü (gayb ve marifet ilmini) öğrenmesinde, kişinin âşıklık özelliklerini içselleştirmesinde ve sanatta terakkisinde önemli bir etken olarak kabul edilmektedir. Burada rüya, âşıklığa geçişte bir yöntem, bâde ise rüya içerisindeki enstrümanlardan biri olarak kabul edilebilir” (Şişman, 2015: 317).

“Bade içme” özellikle de âşık edebiyatının âşık tarzı şiirinde sık sık karşımıza çıkmaktadır. Ama buna mukabil olarak *bade* ve *bade içme* motifi ve mazmunu halk ve divan şiirinde birbirine çok

benzemez. Divan şiirinde bade bir çeşit şarap veya içilen bir sıvıdır. Halk şiirinde ise tam anlamıyla sıvıyı çağrıştırmayabilir. Çünkü şarap anlamına gelen bade, tasavvuf edebiyatında “aşk” manasında kullanılır. Kelime anlamıyla şarap, içki manasında olan “bade” halkbiliminde şarap, içki gibi alkollü bir içecek manasında kullanılmayabilir. Şerbet, su gibi içilecek bir sıvı olduğu gibi elma, nar, ekmek, üzüm, herhangi bir yiyecekte olur. Hatta ele verilen bir saz da bade olabilmektedir.

Ayrıca Şerhiyye Heziyeva'nın “Kars Âşıklık Geleneği ve Badeli Âşık” adlı çalışmasında badenin “hurma, şeker, boncuk, at, saz, kitap veya yazılı bir kâğıt parçası âşık adayına rüyada sunulanlar arasında” olduğunu söyler (Heziyeva, 2010: 218). Bade içme görülen rüya sonucu manevi değişme uğramadır. Genellikle rüyalarda bade içme bir pirin ya da bir kız tarafında sunulabilir. Şerhiyye Heziyeva'nın “Kars Âşıklık Geleneği ve Badeli Âşık” adlı bildiri metninde bade içme tasvirini verirken badenin bir peygamber, Hızır, Pir, Âşık veya bire kız tarafından sunulduğunu bilgisini verir (Heziyeva, 2010: 218).

Mehmet Yardımcı ise bu konuyla ilgili değinerek şöyle yazıyor: “Âşıklar (ozanlar) rüya görmeden önce onları bu olaya hazırlayan bazı sebepler bulunur. Çıraklık, çevre, saz, söz, maneviyat olabileceği gibi sıkıntı ve ani depresyon vb. sebeplerden sonrası rüya görülmekte ve bade içilmektedir. Bade bir Pir, Üçler, Beşler, Yediler, Kırklar, Hz. Ali, Hacı Bektaş Veli gibi bir din ulusu tarafından içilir.” [1] Belirtmemiz gerekir ki, bade içme, rüya motifinin içerisinde yer alarak sıkı bir bağlantı ve geçişler arası bir kurula sahiptir. Âşık Edebiyatında görülen bu tarz karmaşık rüya motifi dört safhada oluşmaktadır. Bunlar:

1. Hazırlık devresi
2. Rüya 3. Uyanış
4. İlk deyiş (Günay, 1984: 155).

1.Hazırlık Devresi: Bu safhada âşık ve maşukun bade içmeden önceki (âşık olmadan önceki) durumun ele alınan ilk aşamadır. Alırıza Koçak, hazırlık devresini şu şekilde ele alır:

- a) Çocuğun ve gençlik çağının şartları.
- b) Karşılaşılan maddi ve manevi bir sıkıntı.
- c) Bir sıkıntı veya bir dilekle uykuya dalış. Uyunan yerler, kutsal sayılan mevkiler olabildiği gibi, ıssız ve uzak, kahramanın korku ve yalnızlık duyduğu herhangi bir yer de olabilir (Koçak, 2017: 31).

2.Rüya: Bu aşamada bir yerde (çeşme, hamam, mezarlık) uyuma, pir (aksakallı ihtiyar, derviş, Hz. Hızır) elinden bade içilmesi hadisesi görülür. Bu aşamayı Alırıza Koçak şöyle değinir:

- a) Kutsal kişilerle kutsal sayılan bir yerde karşılaşma.
- b) Pir elinden bade içme.
- c) Sevgilinin kendisi ile veya resmi ile karşılaşma.
- d) Kahramana pirlere, bilmesi gereken bilgileri öğretirler.
- d) Kahramana bir mahlas verilerek deyiş söylenmesi istenir (Koçak, 2017: 31, 32).

3. Uyanış: Bu aşamada baygın halde yatan kahramanın saz sesini duyunca uyanması anlatılır. A. Koçak bu aşamayı şu şekilde verir:

- a) Kahraman kendi kendine uyanır; ilk fırsatta eline geçen bir saz ile başından geçenleri anlatır.
- b) Kahraman bir süre (3, 6, 67, 20, 40 gün) baygın yatar ve ağzından burnundan kanlı köpükler gelir. Ehl-i dil bir kişinin sazının tellerine dokunması ile uyanır.
- c) Ya da kendi kendine uyanır ama bakışları, hali, tavrı bir acayıptir. Dünya ile ilgisi kalmamış gibidir. Herkes deli olduğunu kabul ederken, halden anlayan bir kişi sazının tellerine dokunarak âşık adayının çözülmesini (bu halden kurtulmasını) sağlar. (Koçak, 2017: 32).

4. İlk Deyiş: Bu aşama son aşamadır. Burada aşığın rüyada olanları şiirle ifade eder. A. Koçak, bu aşamayı şu şekilde açıklar: “Rüyasında âşıklığa ulaşan kişilerin uyandıkları zaman söyledikleri ilk deyişleri gördükleri rüyanın tasviridir. Bu ilk deyişlerde âşık, başından geçenleri naklettiği gibi ilk tapşırmasını da bu ilk deyişinin sonunda yapar.”(Koçak, 2017: 32).

Rüya sonrası âşık olma ile ilgili olarak diğer faktörler şunlardır:

- ✓ Peygamberin elinden bade içme,
- ✓ Pirin elinden lokma yeme,
- ✓ Pirin gösterdiği kıza âşık olma,
- ✓ Uzatılan boş kadehi alma,
- ✓ Uzatılan iki şişeden birini koklama, diğerindeki suyu içme,
- ✓ İçilmediği halde sunulan dolunun etkisinde kalma,
- ✓ Bir âşığın elinden dolu içme,
- ✓ Bir kızın elindeki badeye uzanma,
- ✓ Bir kıza âşık olma,
- ✓ Bir dervişin kulağa bir şeyler söylemesi,
- ✓ Cebrail ve Mikail’i görme,
- ✓ Peygamber veya bir din ulusuyla beraber olma,
- ✓ Askerî rütbeli birinden etkilenme,
- ✓ Bir âşığı görüp etkilenme,
- ✓ Hasta iken pirlere görüp etkilenme,
- ✓ Türkü söyleme,
- ✓ Gönül verilen kız tarafından öpülme (Kaya: 1994: 54-61).

Görüldüğü gibi âşıkların şiire rüya sonrası başlamaları ve âşık olmaları sadece bade içme şeklinde değil, farklı boyutlarda tezahür etmektedir. Belki de bu yüzden âşıklar, sebebi ne olursa olsun âşık olunarak uyanılan rüyayı “bade” olarak isimlendirmektedirler ve “bade” kendi arasında türlere ayrılmaktadır. Rüyada içilen bade iki türe ayrılır:

Er dolusu bade: Bu badeyi içenler âşıklık hassasını elde etmekle beraber, kahramanlık nitelikleri de kazanır, maşukası uğruna birçok mücadeleye yapar. Er dolu bade ile ilgili Amet Talat Onay şöyle tariflemiştir: “Âşıkların rüyalarında içtikleri bir bade türüdür. Er dolusu içen âşıklar kahraman, yiğit ve gözü pek kişi olurlar. Sevdiği için ölümle göğüs göğüse gelir. Maceraları kahramanlıkla doludur.” (Onay, 1996: 139)

Pir dolusu bade: bir güzele meftun eden badedir. Bundan içen, sevgilisi için bütün varını terk eder. Ona kavuşmak için, yıllarca dağ bayır dolaşır, çeşitli çilelere maruz kalır. Böylelerine; “badeli âşık” yahut “hak Âşığı” denilir. “Âşıkların içtikleri bade türlerindedir. Pir dolusu içen âşıklar cefa çekerler, sevdalara düşerler, sevgililerinin arkasından yanar tutuşurlar. Bunlar kahraman değillerdir. Vefâkâr ve fedâkâr âşıklardır. Ercişli Emrah, Âşık Kerem, Âşık Sümmâni, Âşık Şenlik gibi.” (Yardımcı, 1998: 140) Badeli âşıklarla ilgili Metin Eke’nin “Geçmişte Yapılan Âşık Atışmalarının Günümüzdeki Görünümü” adlı çalışmasında yazıyor ki: “Bâdeli Âşıklar, rüyalarında Hızır’ın elinden dolu içmişler, ondan sonra coşup, hemen deyişler, türküler söyleyip, sazı da o anda çalabilmişlerdir. Aşk hikâyelerinde sık sık sözü edilen “Buta Alma”, İslâm dininin rüyada da dinî ve sosyal bilgi aldıkları, peygamberlerin dahi rüyalarında telkinle eğitildikleri inancına paralel olarak, dinimize göre kız ve erkek konuşmasının kısıtlanması, yasaklanması ile Buta Alma’nın izine sık sık rastlanıyor. Âşık Davut Sularî’nin Bâdeli Âşık olduğu söylenmektedir.” (Eke, 2010: 76).

Halk edebiyatında “bade içme” motifi daha çok rüya ve rüya sonrasında görülmekle beraber, halk hikâyelerinde ve halk şiirinde sürekli karşımıza çıkmaktadır. Âşık Garip, Şah İsmail, Karacaoğlan ile İsmikân Sultan, Elif ile Mahmud, Melik Şah ile Güllü Hanım, Derdi yok ile Zülfü siyah, Hurşit ile Mahmihi, Mahfiruz Sultan gibi birçok halk hikâyesinde rüya görme ve aşk dolusu içme motifine rastlanmaktadır. (Elçin, 2000: 24).

Bu edebiyat 15. yüzyıldan itibaren biçimlenmiş olsa da oluşum yeri eski bir inanç sistemi olan şamanizme dayandığını söyleyebiliriz. Ensar Aslan, bu konuyla ilgili şöyle değinir: “Şamanist inanç sisteminin ve toplumsal yaşam tarzının en önemli ihtiyacı ve temsilcisi olan şamanın eğitimi, yetişmesi ve toplumdaki görevleri ile âşık edebiyatının temsilcileri olan âşıkların yetişmesinin ve âşık

olmalarının birçok bakımdan benzeyip örtüştüğü dikkati çekmektedir. Her şeyden önce ve önemlisi, şamanın da aşığın da oluşum ve güç kaynağının ilahi oluşu, yani manevi güçlerden beslenmesidir.” (Aslan s. 17-18). Âşık edebiyatının âşıkları ile Şamanizmdeki şamanların arasındaki benzer yönlerini ileride konularda bu mevzuya değineceğiz.

2. ŞAMANİZM

Şamanizm, olgulara bir mana yüklemek ve olgular üzerinde hâkim olabilmek ereğiyle (maksadıyla) insan belleği tarafından, dünyanın farklı yerlerinde, farklı gölgelerinde özgür şekilde oluşturan önemli yöntemlerden biri olması onu elzem kılmıştır. Şamanizm eski inanç sistemlerinden biri olamakla beraber ne zaman ortaya çıktığı belli değildir.

2.1. Şaman Kelimesi Ve Etimolojisi

Günümüzde “şamanizm” olarak adlandırılan ve bu alandaki işlerle uğraşan din adamlarını ifade eden “şaman” kelimesinin etimolojik kökeni üzerinde bugüne birçok araştırmalar yapılmıştır. Yapılan araştırmalar da “şaman sözcüğü ile ilgili farklı görüşler ortaya atılmıştır. Bu görüşlerin bazıları şu şekildedir:

Michel Perrin’e göre “şaman” kelimesi: “Herkesin üzerinde uzlaştığı nokta, “şaman” sözcüğünün Çin’e kadar tüm Doğu Sibiryaya yayılmış Moğol dilbilim grubuna dâhil Tunguz diline (Evenki dili de denir) ait Çaman’dan geldiğidir. Sözcüğün etimolojisine ilişkin çok tartışmalı bir yaklaşım geliştirilmiştir: Çam’dan -bilmek- türeyen, çaman “bilen insan anlamında” kullanılmıştır. Sözcüğün kökenine yönelik bir yaklaşım ise, şamanın “sıçramak, dansetmek, çöşmek” anlamına gelen bir fiil kökünden türediğini varsaymaktadır. Şaman sözcüğü günümüzde giderek, halk dilinin geçmişte büyücü, sağaltıcı, sihirbaz, ya da kâhin diye adlandırdığı, kısacası, “büyüsel yeteneklere” başvurduğu kabul edilen herkes için kullanıldığı kavramların yerini almaya yönelmiştir (Perrin, 2001: 16, 17).

Erhan Tuna, “şaman” sözcüğü ile ilgili şu şekilde ifade eder: “Sihirbaz-hekim, büyücü manalarına gelen şaman sözcüğü, Rusça üzerinden Tunguzca şaman olarak kullanılmıştır. Fakat bu sözcük Sibiryaya ve Orta Asya halklarında değişik olarak anılır. Şaman sözcüğü Yakutlar’da Oyun, Moğollarda Bü, Büge ve Udugan, Yakutlar’da kadın şaman anlamına Udugan, Tatar Türkleri’nde Kam, Altaylı’larda Kam, Gam, Moğollarda Kami olarak kullanıldığını anlatır.” (Tuna, 2000: 11). Radloff’a göre, “başlıca Altay, Teleüt, Lebed, Şor, Şagay, Koybal, Kaç, Küerik, Soyon, Kumandı ve Uygur ağızlarında geçer. Moğollar, Buryatlar ve Kalmuklar erkek şamanlarına bö, böge Yakutlar oyun, Çuvaşlar yum, Kırgız-Kazaklar bakşı, baksı ya da bahşı derler. Yakutlar ile Altaylılar kadın şaman için Moğolca udugan (utahan, ubahan, ıduan) deyimini kullanırlar. Ancak Yakutçada hamma (kamla), “kamlık etmek” anlamındadır” (Radloff, 1889: 476) der.

“Şaman” sözcüğünün “kam” anlamında kullanıldığını belirten Sadettin Gömeç şu ifadeleri kullanarak tasdikler: “Altay Türkleri tarafından bugün Şaman manasına "Kam" sözü kullanılmakta ve bu kelime bilindiği kadarıyla 5. yüzyıldan beri yaşamaktadır. Avrupa’da hakimiyet kuran Hunlar zamanında Ata-kam ve Eş-kam adlarında iki kişiden bahsedilmektedir. Yani Avrupa Hunlarının din adamlarına da Kam denilmekteydi.” (Gömeç, 1998: 40). Ensar Aslan’a göre “şaman” sözcüğü, “Hindistandaki Pali dilinde “Ruhlardan esinlenen kişi” anlamındaki “samana” sözcüğünden türediğini ve Sankritçede “Budacı rahip”, Mançu dilinde “oynayan, dans eden, iş yaparken sürekli hareket eden kişi” anlamlarında olduğunu söyler” (Aslan, s. 19). “*Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük*”te ise “şaman” sözcüğü: “Başka bir dünyayla, gökteki varlıklarla veya genellikle göze görünmeyen ruhlar dünyasıyla insanoğlu arasında ilişkiyi sağlayan, aslında ise onların dünyadaki göze görünen temsilcisi olan bir güç.” (Beydili, Ercan, 2004: 509) olarak verilir.

Türk Dil Kurumu’nun Türkçe Sözlükte “şamanlık” (TDK, 2005: 1846) olarak geçen şamanizm ile ilgili birçok tanımlar mevcuttur. Bunların birkaçını şöyle sıralayabiliriz:

Yaşar Çoruhlu “*Türk Mitolojisinin Ana Hatları*” adlı eserinde “şamanizm” tanımını şu şekilde verir: “Şamanizm milattan önceki yıllardan bu yana Türklerin ve çevrelerindeki toplulukların İç Asya ve Orta Asya’da yaşadıkları bölgelerde uyguladıkları ve şaman ya da kam adı verilen din adamları aracılığıyla gerçekleştirilen bir inanç ve uygulamalar bütünüdür.” (Çoruhlu, 2000: 15).

Michel Perrin'e göre, "şamanizm, insanın ve dünyanın özel bir tasarımını içerir. İnsanlar ile "Tanrılar" arasında özel bir olduğunu var sayar. Şamana, her türlü dengesizliği önleme ve her türlü talihsizliğe karşı koyma işlevi yükler. Şaman insanların başlarına gelen talihsizliklerin nedenlerini açıklamakla, bu sıkıntıların önüne geçmekle ya da acılarını yatıştırmakla yükümlüdür. Bu anlamda şamanizm bir dizi eylemin altında yatan bir sıra fikirler bütünüdür." (Perrin, 2011: 11) Bu tanımlardan yola çıkarak diyebiliriz ki, şamanların toplumun zor zamanlarında, toplumun yanında yer alarak, onlara manevi destek vermesi ve tüm zorlukları aşarak önemli görevler üstlendikleri görülmektedir.

Bu konuyla ilgili Erkan Şimşek'in türkçeye çevirdiği Nevill Drury'nun "Şamanizm Şamanlığın Öğeleri" adlı eserinde, Şamanlığın bir görü (version) geleneği olduğunu, doğal dünyanın Tanrı ve imgeleriyle bağ kurmaya yarayan değiştirilmiş bilinç konumlarının eski bir kullanım pratikliği olduğunu vurgular (Drury, 1996: 19).

İslamiyet öncesinde yani Şamanizm döneminde de "ozan" geleneği vardı. Bu kişilere şaman veya kam denilirdi. Daha çok dini törenleri yöneten kişilere kam denilirken Şamanlar ise hastalıkları iyileştiren, çılgınlıkları ve sara hastalıklarını yatıştıran, hastalara ilaç yapan, kötü ruhları kovan, ruhlarla iletişime geçen, ölümlerin arkasından ağıtlar yakan kimselerdi. İlaç yapıp hastalıkları tedavi ettiklerinden dolayı "otacı" olarakta anılırlardı. [2]

Görüldüğü gibi islamiyet öncesinde ozan geleneğinde şaman ve ya kam olarak adlandırdıklarını, dini törenleri yöneten kişiye "kam" denildiği, şaman veya kam kelimesinin anlamının "hastalıkları gideren, acıları dindiren, çılgınlıkları, saraları yatıştıran hastalara ilaç yapan kimse" anlamında, "otacı" diye anıldıklarını görüyoruz.

Çünkü Şamanlar üstlendikleri görevler bakımından halk arasında bir hekim, tabip gözüyle bakılırdı. "Şamanın Türkçedeki adlarından olan "kam" ve "bahşı"nın anlamı sözlüklerde "tabip, hekim" olarak geçiyor. Farsça'da anonim olan "Hü- dud el Alem" eserinde tabip olarak geçenlerin Türk şamanlar olduğunu, F. Minorski ve L. Potapov onaylıyor. Çünkü Müslüman bir yazann Kırgız samanını "tabip" diye adlandırması doğaldır. Kırgızların ilk manasalan. Şamanlar gibi tabiplik ederlerdi." Bugün > **unanlara** verilen adlarda, onlann tabiplikle olan bağlan görünür. Türkistan samanlarına verilen "bahşı-baksi". "pala", "polbin" ve "parihon"» ilan arasında bir "tavup" (tabip) adının da olması bu anlamda dikkat çekicidir." (Beydili, 2004: 510, 511).

2.2. Şamanlık Vasfını Kazanmada Sırta-Erdirici Hastalık ve Rüyalar (Şamanlığa Davet ve ya Şaman Olmak)

Şaman olmak için belli başlı yollardan geçmek gerekir. Erhan Tuna "Şamanlık Oyunculuk" adlı yapıtında şaman adayının belirmesi ve ardından şamanlığa alınması için şu iki yoldan geçmesi gerektiğini söyler: "Bunlardan birincisi kalıtsallıktır. Yani şaman adayı, Şamanlığını miras yoluyla kazanır. İkincisi ise kendiliğinden kabul yoluyla (çağırılma ya da seçilme) ile olur." (Tuna, 2000: 53). Michel Perrin ise "şaman" olmanın üç yolu olduğunu söyler ve şu şekilde anlatır: " Şamanlık mertebesine ulaşmanın üç yolu vardır. Bu üç yöntem kimi kez de birlikte varolurlar. Belirli bir sistem olmaksızın "Tanrısal" ya da "kendiliğinden" seçimle şaman olunur. Şamanlığa etkin bir arayış, belirli bir sistem sonucu ulaşır. Ya da şamanlık miras yoluyla elde edilir, aile içinde kalıtsal olarak aktarılır." (Perrin, 2011: 31, 32). Şaman olmanın üç yolu şu şekildedir:

Şamanlığa doğru koşuş: Tamamen isteğe bağlı bu koşuş, daha çok savaşçı toplumlarda görülmektedir. Şaman olmak isteyen belli bir düzen şeklinde sınamalardan (eğitimlerden) tabii (sorumlu) tutulur. Burada önemli olan kişinin istekli olmasıdır.

Kendiliğinden seçim: Burada şaman olmak isteyen kişinin "tanrılar" ve ya "ruhlar" tarafından belirlenir. "Seçime karar veren yardımcı ruhlar ya da öteki dünyanın varlıkları bu durumda alabildiğine çeşitli olabilir. Bazen öteki dünyanın tek başına etken olduğu böyle ispatlanmak istenir." (Perrin, 2011: 34). Daha sonra seçim aşamasında şaman olacak kişi belli bir eğitimden geçmesi ön koşuldur. Mircea Eliade'ye göre, "Seçilme yöntemi ne olursa olsun, bir şaman ancak iki yönlü bir eğitim alarak şaman olabilir: 1-Esrime düzeyinde (rüyalar, kendinden geçme ve benzeri), 2-Gelenekler düzeyinde (şamanlık teknikleri, ruhların adları ve işlevleri, klanın mitolojisi ve soyağacı, gizli dil vb.) Ruhlar ve eski usta şamanlar tarafından üstlenilen bu çifte eğitim, bir sırta erdirmeye niteliğindedir" der.

((Eliade, 2006: 4). Şaman adayının çağırılmasını belirleyen sır-ra-erme ritüeli (töreni) üç aşama şeklinde gerçekleşir: acı çekme, ölme ve dirilme. “Bu tören, şamanın ona yardım edecek olan ruhla nikâha girmesi şeklinde de cereyan edebilir. Şamanın canı ata ruhlan tarafından yedirilir, doyurulur ve yetiştirilir. Yeraltındaki ruhlar onu parçalara ayırdıktan sonra tekrar toplarlar ve diriltirler.” (Beydili, 2004: 519).

Miras: “Miras kalan aslında şamanlık değil, şamanın ölümünden sonra oğlunun ya da aileden birinin şamanlık gücünü aynı kaynaktan elde etme yeteneği veya eğilimidir... Kuzey Amerika 5 kabilelerinde hemen her yerde daha yaygın olarak kullanılan, "ruhları" kendiliğinden gelen bir deneyim (rüya, vb.) yoluyla veya istemle peşinden koşarak elde etme yönteminden farklı olarak, bu "ruhların" babadan oğula aktarılması her zaman şamanlık mirasının temeli olarak kalır. Eskimolarda ise şamanlık oldukça nadir olarak kalıtsaldır.” (Eliade, 2006: 4).

Yukarıda görüldüğü gibi şaman adayının şamanlığa kabul aşamasında geçirdiği bazı eğitimlerle, deneyimler kazanarak şaman olma vasfını tanrılar ve ruhlar tarafından verilirilerek hak kazanır.

2.3. Şamanizde tanrılar ve ruhlar

“Ruhlar gibi kendisinin de göze görünmeden havada uçup dolaşabileceğine inanılan şamanların dünya hakkındaki düşünceleri açık bir şekilde mistik-dinsel ve mitolojik özellik taşır” (Beydili, 2004. 519). Şamanlar, evrenin üç bölümden oluştuğuna inanırlardı (gök, yeryüzü, yeraltı). Üç bölümden oluşan evrende “Tanrılar” ve “Ruhlar” yaşarlardı. Şamanizde tanrılar ve ruhlar evrenlerine göre şu şekilde sıralanır:

a) Gökyüzü tanrıları ve ruhları: Ülgen, yayık, suyla, karlık, yıldırım tanrısı, savaş tanrıları ve yukarı dünyanın hastalık veren kötü ruhlarıdır. “Aydınlık olandır. Orada iyilik, güzellik ve mutluluk vardır. Tam anlamıyla bir cennet demektir. 17 kattan oluşmaktadır. En büyük Tanrı/ruh olan Ülgen, eşi ve çocukları ile kendisine bağlı iyi ruhlar orada oturur (Mömin, 2013: 84).

b) Yer-su tanrıları ve ruhları: Yeryüzünde insanların yaşadıkları yerlerdir (Mömin, 2013: 84). “Yeryüzündeki dünyayı dolduranlar da insanlarla birlikte çok sayıda iye ve ruhlardır.” (Beydili, 2004. 519). Burada yaşayan tanrılar ve ruhlar: Yo Kan, Talay Kan, Umay, Ak-Ene ve Ana-Maygil, dağ, taş, kaya ruhları, ataş ruhu, ev ruhlarıdır.

c) Yer altı tanrıları ve ruhlar: “Yeraltı dünyasında ise insanlara zarar veren aaklı ruhlar mesken tutmuştur.” (Beydili, 2004. 519). “Karanlık olandır. 14 kattır. Kötülüklerin, bahtsızlıkların, çirkinliklerin hüküm yeridir. Bu nedenle cehennem demektir. Korkunç bir tanrı/ruh olan Erlik, ailesi ve ona bağlı kötü ruhlar yeraltında bulunurlar.” (Mömin, 2013: 84).

2.4. Şamanlığa Kavuşmada Kullanılan Kutsal Bitkiler

Dünyanın farklı yerlerinde şamanların, ruhlarla iletişime geçebilmeleri için özel olarak hazırlanmış uyuşturucu bitki ya da ilaçları kullandığı görülmüştür. “Şamanlar “Ayahuasca” denilen, özel bitki karışımından oluşan bir çay içerek ruhsal âlemle iletişime geçerler ve hastaların şifalanması için bilgiler alırlardır. Bir bakıma bu çaya “bade” diyebiliriz. Dolayısıyla İslamiyet sonrasındaki bade içme geleneğinin, şaman kültüründeki “ozan” geleneğini devamı niteliğindedir, denilebilir.”[3]

Şamanizde kullanılan bu özel bitkiler, oldukça sakıncalı ve zehirlidirler. Bu bitkiler kullanan şamanda bazı şeyler görünmeye başlar. Örneğin, renklerin canlanması, ruhların görünmeye başlanması, törensel duayla beraber kutsal bitkilerin şamana tanrı biçiminde görünmesi gibi doğaüstü vakaların şamanda görülmesiyle beraber ve ona etki eder. Şamanda kullanılan özel bitkiler şunlardır: tütün, peyote (peyote kaktüsü), san pedro kaktüsü, sabah sefası (morning glary), psilocybe mantarları (kutsal mantarları), banisteriopsis (orman asması ya da can asması) vb.

Tütün: Çimlenme ve büyüme döneminden bol su isteyen ve olgunlaşma döneminde sıcak ve güneşli iklimde yetişen bir bitkidir. Sarhoşluk etkiye sahip olan ve şamanlıkta kullanılan bu bitki, özellikle Güney Amerika’da kullanılır. “Doğu Peru’daki yağmur ormanlarında yaşayan Campa Kızılderilileri, tütünlü ayahuasca’yı şamansal bir kutsama gibi birleştirirler, ancak tütünü kendi içinde bir güç kaynağı sayarlar. Gece yapılan kutsal ayinlerde tütünlü Banisteriopsis’in karışımı şamanın sesinin tüyler ürpeticisi (eerie) bir nitelik aldığı değiştirilmiş bilinç konumu yaratır. Şarkı söylemeye

başlandığında, şamanın canı uzak bir yere gidebilir, ancak sözcüklerin kendileri ruhlardan gelmektedir. Bu kendinden geçme (trance) doğrudan iletişime izin verir. ‘Şaman şarkı söylediğinde o sadece ruhun söylediği şarkıyı tekralanmaktadır.’ (Drury, 1996: 100-101).

Peyote kaktüsü: Meksika ve çöl ikliminde yetişen ve içinde narkotik madde olan bir tür kaktüs bitkisidir (uyuşturucu ilaç). Bu kaktüsü kullanan kimsede, panik atak, depresyon, intihar girişimleri vs. yan etkileri görülmektedir. Bu kaktüs, Avrupalılar tarafından Amerika’da bulunmuştur. İlk sanırsal bir bitki olarak bilinmektedir. ‘‘Pyote çok değişik etkiler yaratabilen, karmaşık sanırsal bir bitkidir. Peyotenin temel alkaloid bileşeni meskalin’dir, ancak aşağı yukarı ayrı psikoaktif içerir. Onu kullananlar, canlı renkli imgeler, nesnelere etrafında parıldayan auralar, hafiflik duygusu, aynı zamanda işitme ve dokunmayla, ilgili alışılmamış duygular deneyimlerler’’ (Drury, 1996: 87).

San Pedro Kaktüsü: Güney Amerika bölgesinde ve yetişen bu kaktüs, o bölgenin en eski büyü bitkisi olarak bilinir. ‘‘Peru ve Bolivya daki şamanlar bu kaktüsü ruhlarla bağ kurmak, hastalıkları iyileştirmek, büyüünün tehlikelerini önlemek ve fal bakmak için kullanırlar.’’ (Drury, 1996: 103).

Psilocybe Mantarları (Kutsal Mantarları): Bu bitki Meksika gölgesinde yetiştirilmektedir. Şaman mantarlarının içinde en değerli olanıdır. Bu mantarlar, nemli iklim bölgelerinde yetişir. ‘‘Psilocybe mantarının yarattığı sarhoşluğun özellikleri canlı ve renli sanırlar ve alışılmamış işitsel duyulardır. İkinci özelliğinden dolayıdır ki, Maztekler bu mantarların konuştuklarından saygıyla söz ederler (Drury, 1996: 87).

Sabah Sefası (Morning Glary): Aztekler tarafından ‘‘ololiuhqui’’ olarak bilinen ve tanrı durmunda olan bir bitkidir. Sıcak iklime sahip olan bölge ve yörelerde yetişir. Tarlılarla iletişim kurmak ve onkardan haber almak için bu bitki kullanırlardı. ‘‘İspanyol hekim Francisco Hernandez, 1651 yılında Aztekler hakkında yazdığı bir yazıda ‘‘rahipler tanrılarla ilişki kurmak için onlardan haber almak isterse, bir sabuklama (delirium) durumuna girmek için bu bitkiyi yerlerdi. Binlerce görü elde eder, şeytansı sanrı nöbetlerine girerlerdi.’’ (Drury, 1996: 95).

Banisteriopsis: ‘‘orman asması’’ ya da ‘‘can asması’’ olarak bilinen bu bitki ılıman iklimlerde yetişir. G. Amerika bölgesinde yetişen ve oranın en kutsal bitkisi olarak kabul edilmektedir. Şamanların Metafizik yoluyla atalarının ruhlarını ya da yardımcı ruhlarla iletişime geçmek için bu asmanın kabuklarını kaynatarak içki yapılırdı. Genellikle bu içki ‘‘hastaların canlarını iyileştirmek için, ruhlara büyüünün nedenlerini sormak ya da – büyü sırasında – kara büyücünün, biçim değiştirip, birine zarar vermek için bir kuş ya da başka bir hayvan haline gelmesine olanak vermek amacıyla kullanılırdı.’’ (Drury, 1996: 98).

3. ŞAMANLARIN ŞAMANLIĞA KAVUŞMA HADİSELERİ İLE ÂŞIKLARIN ÂŞIKLIĞA KAVUŞMA HADİSELERİ ARASINDA BAZI BENZER YÖNLER

Kadim Türk halklarında, ölen bir kişinin arkasından çeşitli törenler ve dini ritüeller yapılırdı. Sığır, şölen ve yağ denilen bu dini ve av törenlerinde, ‘‘şaman’’, ‘‘kam’’, ‘‘baksı’’ ve ‘‘ozan’’ olarak adlandırılan sanatçılar, koşuklar, sagular ve ilahi ezgiler söylerlerdi. Daha Zamanla bu çok yönlü şair sanatçıların görevleri ve alanları birbirinden ayrılmış, farklı kollara ayrılmışlardır. Örneğin, dinsel mevzuları din adamları, büyü mevzuları büyücü ve ya falcılar, müzisyenlik de ozanlar vs. Bu da gösteriyor ki, şaman adayları ile âşık adayının aynı gelenek içerisinde geldiğinin göstergesidir.

Âşıkların ilahi kaynaklar yoluyla âşıklık vasfını kazanması, daha önce Şamanizmde gördüğümüz genç şaman adayının, duyulur dünyanın dışına çıkarak kendinden geçmesi, yani şaman olabilmek için geçirdiği vecit nöbetlerinin benzeri ve gelenek içerisindeki bir devamı niteliğindedir. Şaman adayları vecitler sırasında acılar çekerek, acayip sesler çıkarır, kendinden geçerek bayılır, tanrılarla ya da ruhlarla iletişime girer. Değişim geçirerek bilinçdışı dediğimiz insan ruhunun, baskı altında tutulan isteklerle bunlara bağlı düşüncelerin oluşturduğu, bilince ulaşılmayan bölümü ile doğrudan ilişki kurar. Daha sonra durgun hale gelerek, davul veya tambur çalar, ilahiler söyleyerek bilinmeyenden ve gelecek ile ilgili her türlü bilgi verir.

Âşıkların rüya görme ve bade içme hadisesinde âşık adayları uyandığında geçirdiği depresyon, Bilinçaltına odaklanmış, düş hali, ağzından köpük gelmesi vs. şamanizme paralel göstermesi yukarıda belirttiğimiz gibi aynı gelenekten besleyip çıktığının bir kanıtıdır. Belirtmemiz gerekir ki, birisi

Şamanist diğeri İslam mistisizmi ile örölü ritüel ve pratiklerdir. Şamanların şamanlığa kavuşma hadiseleri ile âşıkların âşıklığa kavuşma hadiseleri arasında bazı benzer yönler maddeler halinde aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

Tablo 1.

<p>→ Şaman adayları genellikle mağara, orman gibi toplumdaki uzak yerlerde ruhlarla iletişim kurarlardı.</p> <p>→ Şamanların şamanlığa kavuşmada kullandığı bitkilerin etkisiyle bir tanrı, ruh veya ruhların yardımcıları aracılığıyla şamanlık vasıflarına kavuşurlardı.</p> <p>→ Şamanlar iradeleri dışında görelendirilen kişilerden oluşurdu.</p> <p>→ Şamanlar tanrılarla veya ruhlarla iletişime geçtiklerinde kendilerinden geçerek ağızlarından köpükler gelirdi.</p> <p>→ Şamanlarda bu baygınlık durumu, günlerce sürebilirdi. Bu baygınlık durumu “kimliksizlik” hali de denilebilir.</p>	<p>→ Âşık adaylarının ise mezarlık, pınar başı, cami gibi kutsal yerlerde uyuyup kaldıkları ve rüyalarında kutsal kişiler (pirler, dervişler vs) ile iletişime geçerlerdi.</p> <p>→ Âşıkların kendilerinden geçerek ve bu esnada bir pirin, dervişin, kızın vs. vs. ellerinden bade içerek âşıklık vasıflarına kavuşurlardı.</p> <p>→ Badeli âşıklar iradeleri dışında bade içme hadisesini yaşıyorlardı.</p> <p>→ Ozanlık ve âşıklık vasfını kazanacak olan kişi, dayak yeme, yorgunluk, ruhsal rahatsızlık gibi kendilerinden geçip baygınlık geçirirlerdi.</p> <p>→ Bu baygınlık durumu günlerce sürebilirdi.</p>
---	--

Yukarıda maddeler halinde sıraladığımız gibi şamanizdeki şamanların ve Âşık edebiyatındaki âşıkların toplumsal ihtiyaç sonucunda ortaya çıktığını ve hazırlık dönemi, esrime-baygınlık-trans hali ve eğitim süreci gibi aşamalarda irdelediğimiz şaman adayının izlediği yol ile âşık adayının izlediği yol paralel biçimde birbirlerine benzeyip örtüşüğünü görüyoruz. Bu durum âşık geleneğinin, şaman, baksi ve ozanın devamı olduğunu yani şamanizme dayandığı sonucunu ortaya koymaktadır.

SONUÇ

Âşık edebiyatı “âşık” adı verilen halk şairleri tarafından oluşan, kaynağını İslamiyet’in kabulünden önceki sözlü edebiyattan alan, 15. yüzyıldan itibaren yazıya geçirilmiş olan bir edebiyattır. Halk diliyle ve hece ölçüsüyle kurulan, saz eşliğinde söylenen şiirlerden ve hikâyelerden meydana gelen bu edebiyata “Âşık tarzı Türk edebiyatı” da denilmektedir. Bilindiği gibi İslamiyetten önce sözlü edebiyat geleneğinde şaman, kam, baksi, ozan adını alan kişiler tarafından dini törenler düzenlenirdi. Bu kişiler, müzisyenlik, büyüculük, hekimlik ve şairlik gibi niteliklere sahiptiler ve bunu bir Şamanizmin bir devamı olarak görülmektedir.

İslamdan önce Türkler farklı dinler kabul etmişlerdir. Bunlardan birisi ise şamanizmdir. Milattan öncelere dayanan bir inanç olarak karşımıza çıkan şamanizm, Orta ve Kuzey Asya, Kuzey ve Güney Amerika’da, Avustralya yerlilerinde, Endonezya’da, Güneydoğu Asya, Çin, Tibet ve Japonya’da da görülmüştür. Şaman kelimesinin kökenine bakılacak olursa “Sihirbaz-hekim, büyücü manalarına gelen şaman sözcüğü, Rusça üzerinden Tunguzca “şaman” olarak kullanılmıştır. Lakin “şaman” sözcüğü Sibiryaya ve Orta Asya halkları arasında farklı terimlerle anılır (Şaman sözcüğü, Yakutlar’da Oyun, Moğollarda Bü, Büge ve Udugan, Yakutlar’da kadın şaman anlamına Udugan Tatar Türkleri’nde Kam, Altaylı’larda Kam, Gam, Moğollarda Kami vs.).

Ayin ve törenleri yapan, tanrılar-ruhlar-insanlar arasında aracılık yapma gücüne sahip olan şamanın şamanlığa kavuşmasında belli başlı yollardan geçmek gerekirdi. Bunlardan birincisi Şamanlığa doğru koşuş, ikincisi kendiliğinden seçim ve üçüncüsü ise miras yoluyla şamanlık vasfı kazanılırdı. Fakat şaman adayı bu aşamalar sırasında tütün, pyote kaktüsü vs. gibi kutsal bitkileri kullanarak kendilerinden geçerek, ruhlarla iletişime geçerlerdi. Şaman, toplumun dar zamanlarında aranan kişidir. Şamanlar hastalıkları gideren, acıları dindiren, çılgınlıkları, saraları yatıştıran hastalara ilaç yapan kimse şeklinde anıldıklarını görüyoruz. Çünkü Şamanlar üstlendikleri görevler ve farklı hastalıklara tedavi etmesinden bakımdan halk arasında bir hekim, tabip gözüyle bakılırdı. Daha sonra

bu çok yönlü olan kişilerin görevleri ve alanları birbirinden ayrılmış, farklı kollara ayrılmışlardır. Bu da aşamanizmin ve âşık edebiyatının aynı kaynaktan geldiklerini ve farklı kollara ayrıldıkları sonucuna varmış oluruz.

KAYNAKÇA

ASLAN, Ensar (2009). *Şamanizm ve Şamandan Aşığa İntikal Eden Trans Olgusu*. Halkbilimi Dergisi: Prof. Dr.-,Dicle Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Ortaöğretim Sosyal Alanlar Bölümü. dergipark.gov.tr/download/article-file/441899

BEYDİLİ, Celal (2004). *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük*. Çeviri Eren Ercan. Ankara: Yurt Kitap-Yayın.

ÇORUHLU, Yaşar(2000). *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*. İstanbul: Kabalıcı Yayınevi 169.

DRURY, Nevill (1996). *Şamanizm Şamanlığın Ögeleri*. Çeviren Erkan Şimşek. İstanbul: Okyanus Yayıncılık ve Yapımcılık.

ELÇİN, Şükrü (2000). *Kerem ile Aslı Hikâyesi*. Ankara. Akçağ Yay.

EKE, Metin (2010). *Geçmişte Yapılan Âşık Atışmalarının Günümüzdeki Görünümü*. ACTA TURCICA Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi Online Thematic Journal of Turkic Studies, www.actaturcica.com Yıl 2, Sayı 1, Ocak 2010 “Kültür Tarihimizde Yarış”, Editörler: Emine Gürsoy Naskali, Hilal Oytun Altun.

ELİADE, Mircae. (2006). *Şamanizm İlkel Esrime Teknikleri*, çev. İsmet Birkan, Ankara: İmge Kitabevi.

ERŞAHİN, İbrahim (2011). *Halk Kültürü ve Edebiyatı Sözlüğü*. İstanbul: Yayıncılık Matbaası.

EYÜBBOĞLU, İsmet Zeki (2004). *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*. Printed in Turkey İstanbul: Sosyal Yayınlar.

GÖMEÇ Sadettin (1998). *Şamanizm Ve Eski Türk Dini*. PAÜ. Eğitim Fak. Derg. 1998, Sayı:4.

GÜNAY, Umay (1984). *Âşık Edebiyatında Rüya Motifinin Tipleri ve Tahlili*. Mehmet Kaplan'a Armağan, İstanbul. 1984, s. 155.

HEZİYEVA, Şerhiye (2010). *Kars Âşıklık Geleneği ve Badeli Âşık*. A.Ü.Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED] 44 ERZURUM 2010, 211-225.

KAYA, Doğan (1994). *Sivas'ta Âşıklık Geleneği ve Âşık Ruhsatı*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları.

KOÇAK, Alırza (2017). *Âşık Şiirinde Rüya Motifi Bağlamında Mahtumkulu'nun “Turgul Dediler” Şiiri*. Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi Cilt 6, Sayı 13 (Ağustos 2017), s. 29-37 DOI: <http://dx.doi.org/10.25068/dedekorkut122> ISSN: 2147 – 590, Samsun-Türkiye.

MÖMİN Samire(2013). *Şamanizm Ve Günümüzdeki Kalıntıları Uygur Toplumundaki Tabular Üzerine*. ULAKBİLGE, 2013, Cilt 1, Sayı 1. DOI: www.ulakbilge.com 10.7816/ulakbilge-01-01-05

ONAY, Ahmet Talat (1996). *Türk Halk Şiirinin Şekil ve Nev'i* (hzl. Cemal Kurnaz). Ankara: Akçağ yayınları.

PERRIN, Michel (2011). *Şamanizm*. Çeviren Bülent Arıbaş. İstanbul: İletişim Yayınları.

ŞİŞMAN, Bekir (2015). *Günümüz Âşıklarında “Rüya Ve Bâde Motifi*. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal of International Social Research Cilt: 8 Sayı: 41 Volume: 8 Issue: 41 Aralık 2015 December 2015 www.sosyalarastirmalar.com ISSN: 1307-9581.

Türkçe Sözlük (2005). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 549.

W. Radloff, *Versucht eines Wörterbuches der Türk-Dialecte*, Petersburg 1889, II, s. 476.

TUNA, Erhan (2000). *Şamanlık ve Oyunculuk*. İstanbul: Okyanus Yayıncılık ve Yapımcılık.

YARDIMCI, Mehmet (1998). *Başlangıcından Tekke Şiiri Âşık Şiiri Halk Günümüze Şiiri*. Ankara: Ürün Yayınları.

[1] Yardımcı, Mehmet. *Âşık Edebiyatına Rüya Sonrası Âşık Olma (Bade İçme)*. Çukurova Üniversitesi Araştırma Merkezi, <http://turkoloji.cu.edu.tr>

[2], [3] Kaynak: www.varoluş.com